

Nr 78.

Ankom till riksdagens kansli den 5 april 1946 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fri undervisningsmateriel åt folkskolebarn m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkt 185 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1946/47 beräkna till Folkskolor m. m.: Bidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. ett förslagsanslag av 5 500 000 kronor.

I propositionen nr 59 har Kungl. Maj:t sedermera, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1946, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att statsbidrag må utgå till bestridande av kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för ecklesiastikdepartementet i sistnämnda statsrådsprotokoll förordat;

dels ock till Folkskolor m. m.: Bidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 5 400 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft

dels en inom andra kammaren av herr *J. W. Johnsson* i Stockholm m. fl. väckt motion (II: 405), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta uttala, att bland läroböcker, som skola tilldelas folkskolans elever utan kostnad, jämväl skall upptagas bibeln;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Arrhén* (I: 254) och den andra inom andra kammaren av herrar *A. Hagård* och *F. Kyling* (II: 402), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att statsbidrag till undervisningsmateriel skall utgå jämväl för elever i frivillig åttonde klass inom folkskolan;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr S. Linderot (I: 255) och den andra inom andra kammaren av herr G. Adolfsson *m. fl.* (II: 406), i vilka hemställts, att riksdagen, med ändring av vad i Kungl. Maj:ts proposition nr 59 föreslagits, för sin del måtte besluta, att staten skall svara för samtliga kostnader för läroböcker och undervisningsmateriel åt alla elever i folkskolor och realskolor och med dem likställda kommunala eller statliga undervisningsanstalter.

1. Tillhandahållandet av kostnadsfri undervisningsmateriel.

De sakkunniga.

Genom beslut den 14 augusti 1937 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg, att tillkalla högst tre sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående beredande av fria läroböcker och fri annan materiel för folkskolans lärjungar.

Med stöd av nämnda beslut tillkallade departementschefen den 14 augusti 1937 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören Algot Åkesson-Törnkvist, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Viktor Julius Mattsson samt dåvarande läraren vid Stockholms stads tekniska mellanskola C. N. O. Forssell. Åt Törnkvist uppdrogs samtidigt att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar. Forssell fungerade såsom sekreterare.

Den 20 juni 1939 avgåvo de sakkunniga — 1937 års skolmaterielsakkunniga — sitt förslag, vilket därefter blev föremål för remissbehandling.

Under remissbehandlingen utbröt andra världskriget. Ett flertal myndigheter, som i princip tillstyrkte förslaget, ansågo det självklart, att detta i det då uppkomna statsfinansiella läget icke kunde upptagas till förverkligande. Så har ej heller under de gångna krisåren skett.

Vid 1942 års riksdag väcktes två likalydande motioner (I: 121 och II: 181), vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att förslag skulle framläggas om införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan. Dessa motioner biföllos.

De sakkunniga förorda av såväl sociala som pedagogiska skäl, att folkskolans och fortsättningsskolans elever skola utan behovsprövning på det allmännas bekostnad erhålla helt fria läroböcker och annan undervisningsmateriel, varvid såsom gåva skulle lämnas *dels* egentliga läroböcker och s. k. arbetsböcker och *dels* erforderlig förbrukningsmateriel, dock att skoldistriktet skola kunna tillhandahålla som lån sådana artiklar, som utan olägenhet kunna användas å lärorummet av flera klassavdelningar. Såsom lån skulle vidare utlämnas läseböcker samt bredvidläsningsböcker och biblar.

Beträffande de sociala skälen framhålla de sakkunniga sammanfattningsvis, att såväl då fri materiel lämnas åt medellösa på ansökan i varje särskilt fall som då skolan eller lärarna förmedla inköpen, varvid barnen erhålla viss rabatt, så uppstå allvarliga olägenheter av olika art. Utdelningen av undervisningsmateriel till medellösa fungerar ur social synpunkt i det hela på ett mycket otillfredsställande sätt. Den sker ofta under byråkratiska former och betraktas faktiskt i vida kretsar såsom fattigunderstöd, vadan många behövande målsmän ofta torde underlåta att ingiva dylik ansökan. Metoden att lämna fri undervisningsmateriel allenast åt medellösa är enligt sakens natur icke heller något system med objektiv och likformig tillämpning. Skolans och lärarnas förmedling av inköp av skolmateriel leder till ett creditsystem, som måste anses vara förkastligt. Denna metod äger visserligen vissa fördelar men medför uppenbarligen också betydande olägenheter.

De pedagogiska fördelar, som fri undervisningsmateriel torde medföra, sammanfattas av de sakkunniga på följande sätt:

1) Materielen ställes omedelbart vid läsårets början till elevernas förfogande och kompletteras och ersättes sedermera i mån av behov. Den fria materielen är tidsbesparande. Arbetet kommer genast i gång, i det att eleverna ej behöva vänta på materielen. Alla böcker finnas tillgängliga från första läsdagen.

2) Undervisningen grundas på lika läroböcker (samma upplaga) och ensartad förbrukningsmateriel.

3) Garanti finnes för att undervisningsmaterielens kvalitet blir god och tillfredsställande.

4) På grundval av fri undervisningsmateriel kan undervisningen bedrivas mer effektivt och med större frihet.

5) Lärarnas kontroll över undervisningsmaterielen kan bliva mera systematisk och effektiv.

Den materiel de sakkunniga anse böra komma i betraktande anges på följande sätt:

I. Läro- och läseböcker.

Folkskolan.

Kristendoms-kunskap: Bibel, psalmbok, textbok, kyrkohistoria.

Modersmålet: Läseböcker för de två första skolåren jämte bredvidläsningsböcker, folkskolans läseböcker samt bredvidläsningsböcker av olika slag, läroböcker i språklära och rättskrivning, övningsbok för skriftliga arbetsuppgifter, ordlista.

Räkning: Lärobok i räkning och geometri.

Övriga ämnen: Lärobok i allmän geografi och näringsgeografi, lärobok i historia och samhällslära, lärobok i naturkunnsighet, kartbok, sångbok.

Fortsättningsskolan.

Lärobok i medborgarkunskap, lärobok i räkning, lärobok i arbetskunskap, lärobok i praktiska skrivelser, lärobok i huslig ekonomi och födoämneslära, speciella läseböcker av olika slag.

II. Arbetsböcker.

Häftan för arbetsövningar i hembygdsundervisning, geografi, historia, naturkunnighet m. fl. ämnen.

III. Förbrukningsmateriel.

Skrivböcker för välskrivning, rätt- och uppsatsskrivning samt för vissa språkövningar, lösa skrivblad, samlingspärmar, räknehäften, stålpenor, pennskaft, skrivbläck, anteckningsböcker, konceptböcker, blyertspennor, radergummin, ritpapper eller ritkurser, färglådor, färgkriter och vattenfärger samt penslar och papper av olika slag för teckningsundervisningen, linjaler samt eventuellt lera eller annat därmed jämförligt ämne för de med hembygdsundervisningen förenade arbetsövningarna.

Lån eller gåva. *De sakkunniga* föreslå dels att läseböcker för folk- och fortsättningsskolan ävensom bredvidläsningsböcker och biblar lämnas såsom lån till eleverna, dels att egentliga läroböcker samt arbetsböcker i regel lämnas som gåva, varvid de sakkunniga förutsätta, att en effektiv kontroll utövas över böckernas vård och att varje elev allenast erhåller en bok av varje slag. Noggrann kontroll bör också upprätthållas vid elevs flyttning från ett skoldistrikt till ett annat distrikt. Slutligen föreslå de sakkunniga, att erforderlig förbrukningsmateriel lämnas såsom gåva, skoldistriktet dock obetaget att därvidlag göra den inskränkningen, att sådana förbrukningsartiklar, vilka utan olägenhet kunna användas på lärorum av olika klassavdelningar, exempelvis färglådor, färgpenslar, färgkriter, linjaler eller dylikt, tillhandahållas eleverna såsom lån.

Böcker åt barn i samma familj. *De sakkunniga* föreslå, att principen med fri undervisningsmateriel åt varje elev tillämpas jämväl på barn av samma familj. Dock bör i de planer och förebilder för reglemente och arbetsstadga för skolundervisningen, som utarbetas, lämnas föreskrift om, att undervisningsmateriel, som förut utlämnats, bör i den mån så ske kan utnyttjas av yngre syskon inom familjen. Detta bör emellertid dels ske frivilligt, dels endast avse materiel, som är fullt användbar vid undervisningen och befinner sig i tillfredsställande skick.

Remissyttranden.

Över de sakkunnigas betänkande avgåvos yttranden av vederbörande statsmyndigheter samt av vissa lärarsammanslutningar, förlag m. fl.

I nästan alla yttranden godkändes de sakkunnigas princip, att folkskolans och fortsättningsskolans elever skola erhålla helt fri undervisningsmateriel. Endast i 4 yttranden avstyrktes förslaget, varvid behovsprincipen förordades.

I övrigt framhöllos i remissyttrandena bland annat följande synpunkter.

Skolöverstyrelsen, som förordade fri undervisningsmateriel, gjorde detta under den bestämda förutsättningen att eventuella föreskrifter i ämnet

gåves en sådan utformning, att garantier vunnes mot en för det pedagogiska arbetet skadlig standardisering och uniformitet.

Vad därefter beträffade frågan, huruvida läroböcker borde lämnas som gåva eller lån, ansåg överstyrelsen, att de starkare skälen tala för de sakkunnigas ståndpunkt, att eleverna skola erhålla böckerna som gåva, detta så mycket mera som så för närvarande vore fallet i det långt övertvägande antal skoldistrikt, där fri skolmateriel tillhandahålles. I en detalj hade dock överstyrelsen en från de sakkunniga avvikande ståndpunkt. Det kunde nämligen ifrågasättas, om icke för tredje skolåret liksom för småskolestadiet en läsebok borde betraktas som lärobok och alltså icke endast utlånas till eleverna. Skälet till detta vore, att barnen vid detta stadium av skolgången ännu icke hade tillägnat sig någon större mekanisk läsfärdighet utan hade behov av trägen övning.

Statskontoret hade ingen erinran att göra mot principen om fri undervisningsmateriel i den utsträckning de sakkunniga föreslagit. Icke heller riksräkenskapsverket, medicinalstyrelsen eller statens institut för folkhälsan hade någon sådan invändning att göra.

Luleå domkapitel föreslog, att till läroböckerna skulle få räknas jämväl nya testamentet och psalmboken med evangeliebok. Härigenom skulle nya testamentet och psalmboken komma att tillhöra eleverna efter slutad skolgång, vilket domkapitlet fann vara av stort värde.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

I den allmänna diskussionen har man under det senaste decenniet kunnat konstatera en allt större enighet omkring kravet, att samhället bör påtaga sig kostnaderna för barnens elementära skolutbildning. Denna växande enighet beror givetvis till en del på den ökade förståelsen för nödvändigheten av ekonomiska stödåtgärder till barnfamiljernas fromma. Det är emellertid uppenbart, att även starka pedagogiska och praktiska skäl tala för att föräldrarna befrias från kostnader, som följa med den obligatoriska skolundervisningen.

Ett stort antal skoldistrikt har vidtagit åtgärder för att helt eller delvis övertaga kostnaderna för barnens skolmateriel. I nämnda distrikt tillämpas emellertid olika principer vid tilldelandet av materiel, varjämte det för fattiga kommuner är svårt att bära denna utgift. Utan statens medverkan torde det ej vara möjligt att ernå en tillfredsställande ordning på detta område.

Frågan om införande av fri undervisningsmateriel under statens medverkan för folkskolans barn har varit under diskussion under avsevärd tid utan att likväl ha nått definitivt avgörande. Senast ha 1937 års skolmaterielsakkunniga framlagt förslag i nämnda hänseende. Förslaget innebär i stort sett, att skoldistrikt skola vara skyldiga att utan behovsprövning tillhandahålla fria läroböcker och fri förbrukningsmateriel till samtliga elever. Genom ett frikostigt utmätt statsbidrag skulle kostnaderna väsentligen bestridas av statsverket. Jag har ansett mig nu böra taga upp frågan om statsmakternas medverkan till genomförande av denna anordning över hela linjen.

Mot de sakkunnigas förslag, att det allmänna skulle helt svara för kostnaderna för undervisningsmateriel åt folkskolans lärjungar, ha i vissa remissyttranden framförts erinringar av principiell natur. Man har nämligen icke ansett riktigt, att undervisningsmaterielen skulle tillhandahållas kostnadsfritt utan behovsprövning. Jag är emellertid för egen del övertygad om,

att man vid ställningstagandet till de sakkunnigas förslag kan och bör bortse från dessa erinringar. Oavsett vilken ståndpunkt man må intaga till nämnda principfråga, synas nämligen starka skäl, såväl socialpolitiska och pedagogiska som rent praktiska, tala för att folkskolorna bära kostnadsfritt för eleverna tillhandahålla den för undervisningen nödvändiga materielen. Jag ansluter mig således till de sakkunnigas förslag på denna punkt, vilket tillstyrkts i det övervägande flertalet remissyttranden. Jag erinrar, att även riksdagen nyligen uttalat sig för genomförandet av en dylik ordning.

Beträffande frågan om den fria undervisningsmaterielen bör lämnas såsom lån eller gåva, anföra de sakkunniga, att det numera icke råder någon meningsskiljaktighet om, att arbetsböcker och förbrukningsmateriel bära utlämnas helt som gåva, om man överhuvudtaget tillämpar principen om fri materiel. Detta synes självklart. Beträffande läroböcker, vilka lämpligen kunna indelas i tvenne grupper, egentliga läroböcker och läseböcker, ansluter jag mig även till de sakkunnigas mening, att egentliga läroböcker bära lämnas som gåva samt att läseböcker för folkskolan ävensom bredvidläsningsböcker och biblar lämnas såsom lån. Dock instämmer jag med skolöverstyrelsen däri, att för 3:e läsåret läsebok bör betraktas såsom lärobok och följaktligen lämnas som gåva till eleverna. Självklart är, att psalmboken bör räknas till lärobokskategorien.

Effektiv kontroll bör från skolan utövas över böckernas vård, och varje elev bör, utom i rena undantagsfall, endast erhålla en bok av varje slag. Beträffande förbrukningsmateriel synes det bära vara skoldistriktet obehaget att göra den inskränkningen, att sådana förbrukningsartiklar, vilka utan olägenhet kunna användas på lärorummet av olika klassavdelningar, exempelvis färglådor, färgpenslar, färgkriter, linjaler och dylikt, tillhandahållas eleverna såsom lån.

I fråga om böcker till barn i samma familj ansluter jag mig till principen, att barnen i flerbarnsfamiljer icke i fråga om undervisningsmateriel skola vara sämre ställda än barn i ettbarnsfamiljerna. Varje barn i samma familj bör sålunda erhålla egna böcker på samma sätt som andra barn. Det undantag från denna princip tillämpning, som de sakkunniga föreslå, torde från ekonomisk synpunkt få så liten betydelse, att det av detta skäl ej är motiverat att i statsbidragsbestämmelserna införa föreskrift därom.

De sakkunniga utgingo i sitt förslag ifrån att fri undervisningsmateriel skulle tillhandahållas, förutom eleverna i den egentliga folkskolan, jämväl eleverna i fortsättningsskolan. Vid bedömandet av detta spörsmål är att observera, att fortsättningsskolan i och med införandet av det 7:e skolåret och det i vissa skoldistrikt påbörjade införandet av ett 8:e skolår kommit in i en omstöpningsprocess, vars resultat ännu icke kan förutses. För närvarande företer fortsättningsskolan en rad skiftande former, av vilka flera arbeta utan eller så gott som utan läroböcker. Tillräckligt fasta grunder för beräkning av ett statsbidrag saknas därför beträffande fortsättningsskolan. Även de sakkunniga underströko den osäkerhet, som präglar läget i fråga om fortsättningsskolans framtida organisation, varför de ansågo det omöjligt att tillförlitligt beräkna ett kostnadsmedeltal för denna skola. De gjorde dock ett försök till en uppskattning av kostnaderna. Osäkerheten har sedan de sakkunniga avgåvo sitt förslag ytterligare ökat. Jag har därför kommit till den slutsatsen, att endast kostnaderna för fri undervisningsmateriel i den egentliga folkskolan bära läggas till grund för beräkning av statens insats på detta område. Det är dock att märka, att intet hinder möter för de

olika skoldistrikt att ge eleverna i fortsättningsskolan del av förmånen med fri undervisningsmateriel, i den mån kostnader för sådan materiel för dem förekomma. Sedan staten övertagit de väsentliga kostnaderna för den fria undervisningsmaterielen i folkskolan, torde skoldistriktet också lättare med kommunala medel kunna bestrida motsvarande relativt små utgifter i fortsättningsskolan.

I överensstämmelse med de sakkunnigas förslag anser jag, att tillhandahållande av fri undervisningsmateriel — i enlighet med av mig i det föregående förordade grunder — bör göras obligatoriskt för skoldistriktet. Bestämmelser härom torde böra införas i § 5 av kungörelsen den 10 december 1937 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m.

Motionen II: 405.

I motionen II: 405 anföres följande.

I 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor stadgas, att »bibelns egen framställning skall utgöra omedelbar grundval för kristendomsundervisningen». Detta stadgande synes ha tillerkänt bibelboken karaktär av lärobok. Visserligen ha särskilda textböcker tillkommit. Förefintligheten av sådana bör dock icke hindra eleverna från att få bliva förtrogna med själva bibelboken. De illustrerade upplagor av bibeln, som nu finnas tillgängliga, öppna stora möjligheter för barnen att på egen hand tillgodogöra sig väsentliga delar av dess innehåll. Barnen böra givas tillfälle därtill icke enbart under de få kristendomslektionerna i skolan utan jämväl i sina hem. För den skull är det emellertid nödvändigt, att de erhålla boken även som gåva och få taga den med till sina hem. I varje fall borde detta kunna få ske från och med 3:e eller 4:e skolåret. Om så skedde, skulle barnen jämväl efter slutad skolgång äga en egen bibel för konfirmationsberedelsen, vilket de f. n. ofta icke göra till stor olägenhet för denna undervisning. Därigenom markerades också, att vårt folk alltjämt vill hämta religiös fostran och moralisk vägledning ur den urkund, som bättre än någon annan speglar andens brottning med människan, för att hon skall finna svar på frågan om sin tillvaros innersta mening och syftning.

I propositionen uttalar departementschefen, att psalmboken självfallet hör till läroböckerna. Med psalmbok bör i detta sammanhang förstås psalmboken med evangelieboken, vilken senare är nödvändig för undervisningen om kyrkoåret och kyrkans liv.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har ett stort antal skoldistrikt vidtagit åtgärder för att helt eller delvis övertaga kostnaderna för barnens skolmateriel. I dessa distrikt tillämpas emellertid olika principer vid tilldelandet av materiel. Härtill kommer att det för fattiga kommuner är svårt att bära utgifter för detta ändamål. I likhet med departementschefen har utskottet funnit, att det icke torde vara möjligt att utan statens medverkan ernå en tillfredsställande ordning på detta område.

Frågan om införande av fri undervisningsmateriel under statens medverkan för folkskolans barn har redan länge varit aktuell. Det av 1937 års skolmaterielsakkunniga framlagda förslaget i ämnet innebär i stort sett,

Utskottet.

att skoldistriktet skola vara skyldiga att utan behovsprövning tillhandahålla fria läroböcker och fri förbrukningsmateriel till samtliga elever. Kostnaderna härför skulle till väsentlig del bestridas av statsverket. Departementschefen har erinrat om att i vissa remissyttranden invändningar rests mot principen, att undervisningsmaterielen skulle tillhandahållas kostnadsfritt utan behovsprövning. Departementschefen har för egen del ansett, att man vid ställningstagandet till de sakkunnigas förslag borde bortse från dessa erinringar och biträtt vad de sakkunniga på denna punkt förordat. Utskottet ansluter sig till den av departementschefen sålunda uttalade uppfattningen. I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att utskottet i likhet med skolöverstyrelsen anser, att de blivande föreskrifterna om fri skolmateriel torde böra givas en sådan utformning, att garantier vinnas mot en för det pedagogiska arbetet skadlig standardisering och uniformitet.

Arbetsböcker och förbrukningsmateriel böra — såsom departementschefen förordat — utlämnas helt som gåva. Läroböckerna uppdelas i egentliga läroböcker och läseböcker. Utskottet är ense med departementschefen om att läroböcker böra lämnas som gåva samt att läseböcker för folkskolan ävensom bredvidläsningsböcker böra lämnas som lån. Dock torde i anslutning till vad departementschefen förordat även en läsebok för tredje klassen i folkskolan böra betraktas såsom lärobok och alltså lämnas som gåva åt eleverna. I likhet med departementschefen finner utskottet det självklart, att psalmboken bör räknas till lärobokskategorien.

Departementschefen har upptagit bibeln bland läseböckerna medan i motionen II: 405 yrkas, att bibeln skall hänföras till läroböckerna och kostnadsfritt tilldelas eleverna. Med anledning av det i motionen gjorda yrkandet vill utskottet erinra, att skoldistriktet äro oförhindrade att om de finna det lämpligt på egen bekostnad till eleverna lämna bibeln eller nya testamentet såsom gåva. Med hänsyn härtill torde motionen II: 405 icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet vill understryka departementschefens uttalande om att effektiv kontroll bör från skolans sida utövas över läroböckernas vård samt att varje elev bör utom i rena undantagsfall erhålla endast en bok av varje slag.

Utskottet är även ense med departementschefen om att varje barn i samma familj bör erhålla egna läroböcker.

På av departementschefen anförda skäl anser utskottet, att tillräckligt fasta grunder för beräkning av statsbidrag för närvarande saknas beträffande fortsättningsskolan. Tillhandahållandet av fri undervisningsmateriel bör därför begränsas till eleverna i folkskolan och i enlighet med departementschefens förslag göras obligatoriskt för skoldistriktet.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran.

2. Statsbidragets storlek.

Kostnaderna för tillhandahållande av fri undervisningsmateriel beräknas enligt en hösten 1945 vidtagen stickprovundersökning sålunda:

Medelkostnad för läroböcker och förbrukningsmateriel inom skoldistrikt med 7-klassig folkskola läsåret 1944/45.

Medelkostnad för läroböcker per barn i klasserna I—VII Kronor	Medelkostnad för förbrukningsmateriel per barn i klasserna I—VII Kronor	Summa medelkostnad för läroböcker och förbrukningsmateriel per barn i klasserna I—VII Kronor
5: 42	6: 58	12: —

Medelkostnad för läroböcker och förbrukningsmateriel inom skoldistrikt med 6-klassig folkskola läsåret 1944/45.

Medelkostnad för läroböcker per barn i klasserna I—VI Kronor	Medelkostnad för förbrukningsmateriel per barn i klasserna I—VI Kronor	Summa medelkostnad för läroböcker och förbrukningsmateriel per barn i klasserna I—VI Kronor
5: 32	5: 74	11: 06

Statsbidrag. De sakkunniga föreslå, att statsbidraget utmätas så, att det täcker *hela* medelkostnaden, av de sakkunniga med stöd av på 1930-talet gjorda undersökningar beräknad till 8 kronor 20 öre för folkskolan.

Remissyttranden.

I de remissyttranden, i vilka uttalanden gjordes om de sakkunnigas förslag till grunder för statsbidraget, uttalades ett betydande antal instämmanden i sakkunnigförslaget. I åtskilliga yttranden uttalades dock, att statsbidraget icke borde avse hela kostnaden.

Riksräkenskapsverket ansåg det lämpligt, att kommunerna i viss utsträckning deltog i kostnaderna, varigenom medverkan från deras sida till utgifternas begränsning kunde påräknas. Riksräkenskapsverket fann vidare, att statens medverkan borde få formen av ett bidrag med ett visst bestämt belopp för barn och år. För att ge erforderligt utrymme åt kommunernas medverkan borde detta belopp icke sättas för högt utan förslagsvis till ungefär $\frac{2}{3}$ av en beräknad medelkostnad för barn och år. Detta belopp ville riksräkenskapsverket med utgångspunkt ifrån de sakkunnigas kostnadsberäkningar sätta till sex kronor för barn i folkskola och två kronor för barn i fortsättningsskola.

Statskontoret ansåg det också vara att föredraga, att kostnaderna fördelades mellan statsverket och skoldistriktet. Därvid borde skoldistriktet åläggas skyldighet att tillhandahålla behövlig materiel mot att statsverket bidroge till kostnadernas bestridande med visst för elev och läsår beräknat belopp. Genom en sådan anordning skulle skoldistriktet få ett bestämt intresse av att tillse, att vederbörlig sparsamhet iakttoges, varjämte särskild kontroll från statsverkets sida av skoldistriktets utgifter för ifrågavarande ändamål bleve obehövlig. Anordningen förutsatte dock, att ett statligt organ övervakade, att skoldistriktet i tillbörlig omfattning fullgjorde sina skyldigheter. Denna eftersyn ansåge *statskontoret* kunna utan olägenhet anförtros åt folkskolinspektörerna. Även *statskontoret* föreslog, att statsbidraget skulle utgå efter sex kronor för lärjunge i folkskola och två kronor i fortsättnings-skola.

Skolöverstyrelsen delade de sakkunnigas uppfattning, att bidraget principiellt borde utgå lika till alla skoldistrikt. Däremot kunde *överstyrelsen* icke godkänna vare sig att staten skulle svara för hela materielkostnaden eller att beloppen skulle fixeras till de siffror som de sakkunniga anført. Eftersom de sakkunnigas beräkningar vore grundade på en uppskattad medelkostnad, följde härav, att kostnaderna stundom voro avsevärt större och ibland något lägre än de föreslagna statsbidragen. Frågan uppställde sig då, vem som skulle betala merkostnaden för de distrikt, där statsbidraget icke vore tillräckligt, och huruvida man skulle tillåta vissa distrikt att göra sig inkomst på de bidrag, som de icke ansåge sig helt behöva använda för de angivna ändamålen. Dessa frågor ansåge *överstyrelsen*, att de sakkunniga icke behandlat på ett tillfredsställande sätt.

Enligt *överstyrelsens* mening vore den lämpligaste lösningen, att man icke uppställde kravet, att staten skulle betala hela materielkostnaden. Om man, såsom de sakkunniga föresloge, förordade ett mera schematiskt statsbidragsförfarande, måste statsbidraget ligga i underkant av den verkliga kostnaden och skoldistriktet vara skyldiga att betala den merkostnad för utgifterna, som i regel måste beräknas uppkomma. Däremot borde statsbidraget vara så beskaffat, att det väsentligen täckte skoldistriktets kostnader. Även om det vore svårt att angiva ett belopp, ville dock *överstyrelsen* hålla före, att ett belopp av sex kronor för barn och år i folkskolan och två kronor för barn och år i fortsättningsskolan vore väl avvägt. Det borde sedan ankomma på skoldistriktet att tillskjuta ytterligare erforderliga medel till behovet.

Departementschefen.

För egen del har *departementschefen* yttrat följande.

1937 års sakkunniga ha förordat, att staten principiellt skall svara för samtliga kostnader för fria läroböcker och fri undervisningsmateriel. Då riks-

dagen 1942 i anledning av motioner behandlade frågan, uttalade den, att övervägande skäl talade för att, därest staten iklädde sig utgifter för undervisningsmateriel, även en medverkan i viss utsträckning från kommunernas sida komme till stånd. Denna mening har även företrätts av flera remissmyndigheter, bland annat statskontoret, riksräkenskapsverket och skolöverstyrelsen.

Enligt min mening bör ett statsbidrag för genomförande av fri undervisningsmateriel i skoldistriktet icke konstrueras på så sätt, att staten betalar ett visst procenttal av skoldistriktets redovisade verkliga kostnader. Detta skulle, såsom i annat sammanhang närmare belyses, draga med sig en alltför omständlig och kostsam kontrollapparat. Bidraget synes i stället böra utgå i form av ett visst fixerat belopp per barn och år. Detta belopp synes mig till storleken böra avpassas så, att det täcker största delen av kostnaden för fri materiel till eleverna. Distriktets andel i kostnaderna bör därvid icke göras större, än att nödig marginal finnes för variationerna i kostnader mellan olika skoldistrikt och att i sparsamhetens intresse åtminstone något utrymme lämnas för kommunal medverkan. Viktigt är, att statsbidragsbeloppet icke betraktas såsom en gång för alla fixerat, utan att det tid efter annan underkastas revision i anslutning till prisutvecklingen och den pedagogiska erfarenhetens krav på ny undervisningsmateriel. I sistnämnda hänseende är det av synnerlig vikt, att den fria pedagogiska utvecklingen ej klavbindes av ett såsom fixt betraktat kostnadsbelopp.

De förnyade kostnadsberäkningar, vars resultat redovisats i det föregående, ge vid handen, att genomsnittskostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker och fri förbrukningsmateriel för närvarande ligga mellan 11 och 12 kronor per barn och år. I betraktande härav förefaller det mig, att ett statsbidrag på 10 kronor per barn och år för närvarande bäst skulle motsvara behovet och de förut uttalade önskemålen. Jag förordar därför, att statsbidraget till ifrågavarande ändamål för närvarande fastställs till nämnda belopp för samtliga skoldistrikt, att utgå för alla folkskolelever, som fullgöra obligatorisk skolgång, således även för elever i obligatorisk åttonde klass, i den mån sådan förekommer. Några bärande skäl för en differentiering av bidraget efter skolpliktstidens längd i de särskilda kommunerna synas icke föreligga.

I detta sammanhang erinrar jag, att vissa årliga bidrag till anskaffande av undervisningsmateriel plägar beviljas åt de skoldistrikt, som komma i åtnjutande av statsbidrag från förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter prövning av de särskilda förhållandena avgöra, huruvida och i vad mån det av mig förordade nya statsbidraget bör föranleda ändrad praxis ifråga om medelstillelningen från nämnda anslag.

I det följande ämnar jag förorda, att statsbidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker och fri förbrukningsmateriel från och med läsåret 1946/47 skall utbetalas till skoldistriktet i början av det läsår, varunder materielen skall användas. Vid bifall till vad jag förordat erfordras således anslag för ändamålet redan för nästa budgetår. Barnantalet i folkskolan uppgick vårterminen 1945 till 524 000. Med hänsyn till födelsetalets förändringar och skolpliktens successiva utsträckning till 7 eller 8 år torde man böra räkna med att detta för innevarande läsår stigit till omkring 540 000. I det följande kommer jag att förorda, att det statsbidragsbelopp, som vid läsårets början utbetalas till skoldistriktet, grundas på elevantalet näst föregående läsår. Det förslagsanslag till »Folkskolor m. m.: Bidrag till kostnaderna

för tillhandahållande av fria läroböcker m. m.», som för nästa budgetår torde böra anvisas, därest de av mig tillstyrkta statsbidragsgrunderna godtagas, synes alltså böra uppföras med ett belopp av 5 400 000 kronor.

I *motionerna I: 254 och II: 402* anföres bland annat följande.

En påtaglig konsekvens av ett bifall till föreliggande förslag blir vidare, att frågan om statsbidrag till fri undervisningsmateriel för de barn inom den obligatoriska skolåldern, som övergått till läroverk och andra skolor, snarast måste upptagas. Inom vissa skoldistrikt har detta spörsmål redan vunnit sin lösning genom särskilda kommunala åtgärder.

I fråga om den nya verksamhetens omfattning har departementschefen föreslagit, att den skall omfatta samtliga skoldistrikt och att statsbidrag skulle utgå för alla folkskolelever, som fullgöra obligatorisk skolgång, sålunda även för elever i *obligatorisk* åttonde klass. Det finns emellertid ett antal skoldistrikt, som i princip uttalat sig för införande av ett åttonde skolår men som på grund av främst bristande tillgång på lokaler och även av andra skäl icke kunnat göra detta obligatoriskt utan tills vidare gjort detsamma *frivilligt*. Det synes oss innebära en orättvisa att utestänga dylika skoldistrikt från förmånen av statsbidrag till undervisningsmateriel. Det måste dessutom anses vara ett betydande allmänt intresse, att skoldistriktens intresse för anordnande av ett åttonde skolår på allt sätt stimuleras och att även åtgärder i denna riktning underlättas.

Utskottet.

Departementschefens förslag innebär, att statsbidrag för genomförande av fri undervisningsmateriel i skoldistriktet skall utgå i form av ett visst bestämt belopp för barn och år, vilket belopp bör avpassas så, att det täcker största delen av kostnaderna för materielen. Enligt departementschefens mening bör statsbidragsbeloppet emellertid icke betraktas såsom en gång för alla fixerat, utan bör det tid efter annan underkastas revision i anslutning till prisutvecklingen och den pedagogiska erfarenhetens krav på ny undervisningsmateriel. Genomsnittskostnaderna för ifrågavarande undervisningsmateriel hava beräknats till mellan 11 och 12 kronor för barn och år. Departementschefen har i betraktande härav förorddat, att statsbidraget för närvarande fastställs till 10 kronor för barn och år för samtliga skoldistrikt, att utgå för alla folkskolelever, som fullgöra obligatorisk skolgång, alltså även för elever i obligatorisk åttonde klass, i den mån sådan förekommer.

I *motionerna I: 255 och II: 406* har yrkats, att staten skulle påtaga sig samtliga kostnader för läroböcker och undervisningsmateriel åt alla elever i folkskolor och realskolor samt med dem likställda kommunala och statliga undervisningsanstalter.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot de av departementschefen förordade grunderna för statsbidragets utgående. Det i *motionerna I: 255 och II: 406* gjorda yrkandet, att staten skulle svara för samtliga kostnader för ifrågavarande ändamål, anser utskottet sig alltså icke böra tillstyrka.

Beträffande det i samma motioner framställda förslaget om utsträckande av förmånen av fri undervisningsmateriel även till elever vid andra läroanstalter än folkskolorna vill utskottet — ehuru onekligen vissa principiella skäl tala för den av motionärerna på denna punkt hävdade uppfattningen — framhålla, att en åtgärd i sådan riktning måste föregås av en ingående utredning för klarläggande i främsta rummet av omfattningen av de kostnader, som härigenom skulle komma att åsamkas statsverket och vilka säkerligen torde bli betydande. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionerna I: 255 och II: 406.

I motionerna I: 254 och II: 402 har hemställts, att statsbidrag till undervisningsmateriel måtte utgå jämväl för elever i frivillig åttonde klass inom folkskolan. I likhet med motionärerna anser utskottet det önskvärt, att skoldistriktens intresse för anordnande av ett åttonde skolår på allt sätt stimuleras. Då ett bifall till motionerna enligt utskottets mening skulle verka i denna riktning, har utskottet funnit sig böra giva sin anslutning till ifrågakvarande motionsvis framställda förslag.

Utskottet — som i övrigt icke funnit något att erinra mot vad departementschefen i detta sammanhang anfört — tillstyrker i enlighet med vad departementschefen föreslagit, att anslag till bidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. för nästa budgetår uppföres med ett belopp av 5 400 000 kronor.

3. Administration och kontroll m. m.

Enligt *de sakkunnigas* mening är det angeläget, att staten äger möjlighet att genom sina organ övervaka användningen av det föreslagna statsbidraget. För att åstadkomma en tillfredsställande ordning å hithörande område ifrågasätta de, om icke skoldistriktens medelsförvaltning liksom kontrollen över densamma borde kunna anordnas på ett liknande sätt, som vid tidpunkten för avgivande av deras förslag gällde på vägväsendets område. Sålunda anse de, att det bör kunna föreskrivas, att skoldistriktens räkenskapsföring sker enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, detta i syfte att underlätta genomförandet av önskvärd enhetlighet ifråga om skoldistriktens räkenskaper. Vidare önska de, att skoldistriktens räkenskaper skola kunna göras till föremål för granskning av riksdagens revisorer samt av riksräkenskapsverket eller en eventuell blivande kameralbyrå i skolöverstyrelsen.

De sakkunniga föreslå vidare, att statsbidraget skall utgå i efterskott samt grunda sig på elevantalet vid slutet av vårterminen. Rekvisition skulle inlämnas omedelbart efter vårterminens slut till folkskolinspektören, som skulle ha att snarast möjligt och före juli månads utgång insända ett exemplar av rekvisitionen till statskontoret eller vederbörande länsstyrelse. De sakkunniga

räkna med, att statsbidraget skall vara skoldistriktens tillhanda före höstterminens början.

I *remissyttrandena* blev de sakkunnigas förslag föremål för åtskillig kritik bland annat från statskontoret, riksräkenskapsverket och skolöverstyrelsen.

Departementschefen anför för egen del följande.

Frågan om de administrativa bestämmelser och föreskrifter om kontroll, som skola reglera användningen av det föreslagna statsbidraget, är utan tvivel synnerligen betydelsefull. Riktningen för anordningarna på detta område synes mig emellertid böra vara, att alla bestämmelser göras enkla och lätta att utan onödig omgång tillämpa. Den statliga kontrollen över skoldistriktens användning av statsbidraget till fri undervisningsmateriel synes mig därför böra inskränkas till att folkskolinspektörerna få i uppdrag att i samband med den allmänna inspektionen kontrollera dels att undervisningsmaterielen tillhandahålls utan kostnad för eleverna och dels att denna materiel motsvarar rimliga anspråk ifråga om omfattningen och kvaliteten. Någon ytterligare detaljkontroll och detaljredovisning på sätt de sakkunniga och riksräkenskapsverket föreslagit finner jag icke erforderlig. Den skulle också bli synnerligen tids- och arbetskrävande och svår att i praktiken genomföra. Något ståndpunktstagande till de sakkunnigas yttrande om omläggning av skoldistriktens räkenskapsföring finner jag för närvarande icke erforderligt. Beträffande tidpunkten för rekvisitionernas ingivande och grunderna för beräkning av antalet statsbidragsberättigade barn ansluter jag mig till de synpunkter skolöverstyrelsen framfört. Statsbidragssummans storlek torde sålunda för varje läsår böra bestämmas med hänsyn till barnantalet vid nästföregående vårtermins slut.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser rörande statsbidraget och villkoren för dess åtnjutande, som må finnas erforderliga.

I enlighet med sina direktiv behandlade 1937 års skolmaterielsakkunniga utförligt frågorna om skolmaterielens anskaffning och prissättningen å densamma. De förslag de sakkunniga i detta avseende framlagt, har jag icke ansett erforderligt att upptaga till behandling i förevarande sammanhang, när dessa spörsmål hänskjutits till förnyat överbäggande av de sakkunniga, som jag den 19 oktober 1945 tillkallat med uppgift att utreda läroboksfrågan i dess helhet. Enligt direktiven för nämnda sakkunniga skola de utreda frågan om möjligheterna att nedbringa utgifterna för skolmateriel, varvid även tanken på ett statligt läroboksförlag hänskjutits till kommittén. Bland övriga spörsmål, vilka denna kommitté har att utreda, framhålls frågan om distributionen av skolmateriel, varvid möjligheterna av en direkt distribution av skolmaterielen från producenterna till skolorna bör särskilt uppmärksammas.

Tillsvidare utgår jag därför från, att skoldistriktens vid inköp av undervisningsmateriel för skolorna skola förfara såsom hitintills och verkställa inköpen och träffa överenskommelser med producenter och distributörer enligt nu gällande principer.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot vad departementschefen under detta avsnitt anför och föreslagit.

4. Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anfört hemställer utskottet, att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 254 och II: 402 ävensom med avslag å motionerna I: 255 och II: 406 samt II: 405,

a) medgiva, att statsbidrag må utgå till bestridande av kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat;

b) till *Folkskolor m. m.: Bidrag till kostnaderna för tillhandahållande av fria läroböcker m. m.* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 5 400 000 kronor.

Stockholm den 5 april 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Lindström, Larsson, Andrén, Bäckström, Heidning, Gustaf Karlsson, Johan Eric Ericson, Gustav Emil Andersson* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Skoglund* i Doverstorp, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Falla, Bergström, Rubbestad, Andersson* i Malmö, *Wallentheim, Viklund, Malmborg* i Skövde och *Hoppe*.

Reservation

av herrar *Svensson* i Grönvik och *Rubbestad*.
